

## لوک ادب راہیں مغل بادشاہ شاہ جہاں دا کردار

### The Character of Mughal Emperor Shahjahan Through Folk Literature

Dr. Iftikhar Ahmad Sulehri

[Iftikhar\\_sulehri@hotmail.com](mailto:Iftikhar_sulehri@hotmail.com)

Assistant Professor, Department of Punjabi, GCU, Lahore, Pakistan

Corresponding Author: \* Dr. Iftikhar Ahmad Sulehri [Iftikhar\\_sulehri@hotmail.com](mailto:Iftikhar_sulehri@hotmail.com)

Received: 01-10-2024 Revised: 28-10-2024 Accepted: 10-11-2024 Published: 01-12-2024

#### ABSTRACT

In this article the writer has described the character of Mughal Emperor Shahjahan through Folk literature. ShahJahan ruled with great terror. During his rule, every rich and poor got justice without discrimination. He paid a lot of attention to construction due to which the builders were very prosperous. He abolished un Islamic rituals and prostrations in the court. If the folk literature, especially the folk tales and proverbs, is studied, it is found that he was harsh with the military personnel. He had very colourful mood and spoiled the honour of the women of his palace. Punjabi folk literature high lights both aspects of his personality.

جہانگیر بڑھپے پاروں اکثر ہمار ر ہند اسی۔ ڈاکٹراں اوہنوں ارام دا مشورہ دتا۔ اوہ کجھ چر کشمیر ر ہن مگروں لاہور واپس پرت رہیا سی کہ راہ وچ اوہدی حالت وگڑ گئی۔ راجوری دے نیڑے اوہدے ساہ پورے ہو گئے تے اوہنوں لہور وچ دفنایا گیا تے اوہدا شاندار مقبرہ بنایا گیا جیہڑا آج تیکر فن تعمیر دا شاہکار منیا جاندا اے۔ جہانگیر نے مرن توں پہلاں وصیت کیتی سی کہ شہزادہ شہریار نوں اوہدے مگروں تخت تے بٹھایا جائے۔ ایہہ وصیت اوہنے ملکہ نور جہاں دے آکھن تے کیتی سی۔ پر شہزادہ خرم نے حکومتی معاملات چلان وچ اپنے پیو دی جو مدد کیتی سی اوہدے پاروں حق اوہدا بند اسی۔ انج جہانگیر دے مرن مگروں اوہدی بادشاہی دے دود عویدار ساہمنے آگئے۔ شہزادہ شہریار نے لہور اپڑ کے تخت تے قبضہ کر لیا۔

”جہانگیر ابن اکبر کے دولٹر کے یعنی شاہ جہان اور شہریار اس کی وفات کے بعد باقی رہے۔ اگرچہ بوقت وفات جہانگیر نے یہ وصیت بسبب ورغلانے نور جہاں بیگم کے لکھ دی تھی کہ شہریار جو نور جہاں کے شکم سے تھا وادی تخت و تاج ہو پر مہابت خان اور آصف خان وزیر اعظم نے جو حقیقی بھائی نور جہان بیگم کا تھا۔ شہریار کا حق نہ جان کر شاہ جہان کو وارث تخت و تاج ٹھہرایا۔“<sup>1</sup>

دو بے پاسے نور جہاں دا بھرا آصف جاہ اپنے جوانی شاہجہاں نوں بادشاہ بنانا چاہندا سی۔ اوہنے شاہجہاں نوں فوری آگرہ اپڑ کے تخت تے قبضہ کرن دا مشورہ دتا۔ شاہجہاں فوری آگرہ پہنچ گیا تے 4 فروری 1628ء نوں ماوہدی تخت نشینی دی رسم ادا کیتی گئی۔

سید محمد لطیف ہوراں موجب:

”شاہجہاں آگرہ پہنچا اور 4 فروری 1628ء کو ابوالمظفر شہاب الدین محمد کا لقب اختیار کر کے تخت نشین ہو گیا۔“ 2)

شاہ جہاں دا اصل ناں خرم سی۔ اوہ 1592ء وچ لہور وچ جمیا۔ اوہدی تعلیم تے تربیت چنگے ماحول وچ ہوئی۔ اوہنوں بڑے عالم فاضل استادان کولوں پڑھن دا موقعہ ملیا۔ مروجہ تعلیم توں فارغ ہو کے اوہنے شمشیر زنی، تیر اندازی، شہسواری تے بندوق چلان دے فن سکھے۔ بادشاہ بنن مگروں اوہنے شہاب الدین محمد شاہ جہاں دا لقب اختیار کر لیا۔ لہور وچ اوہدی بادشاہت دا اعلان کر دتا گیا تے ساریاں مسیتاں وچ اوہدے ناں دا خطبہ پڑھیا جان لگ پیا۔ اوہنے اپنے سوہرے آصف خاں نوں آصف جاہ دا خطاب دے کے اپنا وزیر اعظم بنالیا۔ اوہدے حکم نال آصف جاہ نے شہر یار، دانیال تے خسرو دے سارے پتراں نوں مروادتا۔

شاہ جہاں نوں اک کھلی ڈلھی ریاست ملی سی۔ ریاست وچ امن تے امان مثالی سی۔ اوہ اک پڑھیا لکھیا تے ذمہ دار حکمران سی۔ اوہ اپنے چنگے انتظام تے انصاف پاروں دو بے حکمراناں نالوں بہتر سی۔ اوہدے دور حکومت وچ صنعت، تجارت، فن تعمیر تے علم و ادب وچ بہت ترقی ہوئی۔ اوہنے تعمیرات ول ودھ توں ودھ دھیان دتا تے اوہدے سہ ہندوستان وچ تاج محل توں اڈکئی شاندار عمارتاں تعمیر ہوئیاں۔ اوہدے سہ مستری خوشحال سن۔ ایس بارے جانکاری سانوں ایس اکھان راہیں ملدی اے۔

شاہ جہاں بیٹھا تخت، مستریاں لگا بھاگ تے بخت 3)

شاہ جہاں اپنے نوکراں نال بڑی سختی کرداسی۔ نکی جنی غلطی تے وی وڈیاں سزاواں دیندا سی۔ امر سنگھ شاہ جہاں دے دربار وچ نوکری سی۔ اک واری اوہنے اپنے فرض توں کوتاہی ورتی تے دربار توں غیر حاضر رہیا، جیہدے پاروں شاہ جہاں نے اوہدے خلاف کاروائی کیتی۔

"On one occasion he had absented himself from duty and was called to task and fined by the Emperor Shahjahan"(4)

شاہ جہان نے اپنے دور حکومت وچ سید اکبر شاہ نوں سر ہند دا صوبیدار مقرر کیتا۔ اوہدے مرن مگروں ایہو عہدہ اوہدے پتر سید آسموں نوں دے دتا۔ صوبیدار بن مگروں اوہنے لاہور واپس داما مظاہرہ کیتا تے بارہاں ورھے تیکر بادشاہ دے دربار توں غیر حاضر رہیا۔ شاہ جہان نے نواب قطب شاہ نوں آسموں دی گرفتاری لئی گھلیا۔ نواب قطب شاہ نے سید آسموں نوں دربار تے حاضر ہوون لئی راضی کر لیا تے قرآن تے ہتھ رکھ کے قسم کھا دھی کہ اوہنوں کوئی نقصان نہیں ہووے گا۔ پر اوہنے اپنے وعدے دا پاس نہ رکھیا تے آسموں نوں بیڑیاں پان دا آکھیا۔ ایس گل دا ویرواک لوک کہانی وچ انج ملدا اے۔

"Sayyid Asmu took 500 horses with him and set out— for Dehli with Qutb Shah, and when he reached karnal Qutb Shah became faithless to his oath. He placed a pair of silver fetters on a china platter before the Sayyid and said to him: you had better put these on when you appear before the king".(5)

سید آسموں نے بیڑیاں پان توں انکار کر دتا تے آکھیا کہ توں میرے نال وعدہ کیتا سی کہ مینوں کوئی نقصان نہیں ہووے گا۔ قطب شاہ نے آکھیا کہ توں قصور واراں ایس لئی تینوں بیڑیاں پا کے اسی جانا پوے گا۔ ایس واقعے دی وضاحت اک لوک کہانی راہیں انج ہوندی اے۔

"I will not put on the fetters. You must let me go on, even as you induced me by your promises to come so for .you have been in fault, said Qutb Shah, and without the fetters you will never have audience."(6)

قطب شاہ نوں سید آسموں نے جواب دیندیاں ہوئیاں آکھیا کہ جے ایہہ گل توں مینوں میرے گھر آکھی ہوندی تے میں  
تینوں دسد اکہ شاہ جہاں دے علاوہ ہو روی بادشاہ نیں۔ اللہ دے فضل تے کرم نال میرے کول پنج سو گھوڑے موجود نیں۔ ایہہ گل  
آکھ کے اوہ دلی ول ودھیاتے شاہی فوج نال لڑائی کیتی؛ اوہ تعدا دوچ ودھ سن، تے دلیری دے باوجود، سید آسمو شہید ہو گیا۔

"If you had said this at my house I would have shown you that there are  
other kings (than Shahjahan),. but by the grace of God I have still 500  
horses by me. So he went on towards Dehli and had fight with Royal forces;  
but they were many, and despite his bravery, Sayyid Asmun became  
martyr".(7)

لوک ادب راہیں شاہ جہاں دی عیاشی بارے پتا چلدا اے کہ اوہ اپنی جنسی بھکھ مٹان لئی ہمیشہ شاہی حرم توں اڈاپنی  
اشرافیہ دی عورتاں نال تعلق جوڑن دی کوشش کرداتے فیر اوہناں دی پت رولدا سی۔ ایس لئی لوکیں اوہدا احسان لینا وی  
گوارا نہیں سن کردے۔

احسان لیجئے جہان کا اور نہ لیجئے شاہ جہان کا)8)

شاہ جہاں دی بادشاہی وچ سعد اللہ خاں چنیوٹی ناں دا اک نوجوان سی جیہنوں بادشاہ نے اپنیاں بچیاں دے نال پڑھایا  
لکھایا تے اوہ اوہدے بچیاں نالوں ودھ سیانا نکلیا۔ اوہ بادشاہ نوں ہر معاملے وچ مشورے دین لگ پیا۔ اک واری ایران دے بادشاہ  
نے دلی اُتے حملہ کرن دا منصوبہ بنایا تے اوہنے شاہ جہاں بادشاہ نوں کئی سنیپے گھلے تے کئی چالاں چلیاں۔ سعد اللہ دی سیانف پاروں  
ساریاں چالاں ناکام ہو گئیاں ایران دے بادشاہ تے سعد اللہ دا شطرنج کھیڈن دا منظر ویکھو۔

”سعد اللہ دربار نوں وڑیا ہے تاں بادشاہ بازی مودھائی بیٹھا ہے۔ ایہہ کیہ ہے؟“ اوس آکھیا، جیہڑا میں چالا  
ساری رات سوچیا ہے توں ہیں او تھے بیٹھیاں دس دتا ہے۔ معلوم ہو یا تیری میری کھیڈ کائی نہیں۔“ سعد الے  
آکھیا، ”توں شطرنج جاندا ای نہیں۔ ساویں تاں توں کرینا ہیں۔ میں صرف تیری وار رکیندا ہاں جے میں وار

کراں ہاتاں توہیں صرف گھنٹے وچ مر جاونا ہا۔ “بادشاہ آکھیا، ”مڑ جیتا کیوں نہیوں؟“ اوس آکھیا، ”تیتھوں جتے  
تاں شاہ جہاں جتے۔ توں بادشاہ ہیں۔ میں جان کے تیری بے عزتی نہیں کیتی۔“<sup>9</sup>

سعد اللہ خاں بڑا ذہین نوجوان سی۔ اوہدی ذہانت توں متاثر ہو کے ایران دے بادشاہ نے اوہنوں انعام دتے تے شاہ جہاں نے  
اپنا وزیر اعظم بنالیا۔ ایس دی وضاحت اک لوک کہانی وچ ایس طرح ہوندی اے۔

”ٹرن ویلے ایران دے بادشاہ سعد اللہ نوں بڑے انعام دتن۔ اوس پیسے نال چنیوٹ وچ مسجد بنوائی  
ہئیں۔ جدوں ہٹ کے ہند اپڑے تاں شاہ جہاں بادشاہ اوہنوں ہند دا وزیر اعظم بنا چھڈیا ہے۔“<sup>10</sup>

مکدی گل ایہہ اے کہ شاہ جہاں نے بڑے ٹوہر نال حکومت کیتی۔ اوہدے سے ماڑے چنگے نوں برابری دی پدہرتے  
انصاف ملداسی۔ اوہنے تعمیرات ول بڑی توجہ دتی۔ اوہدے سے راج بڑے خوشحال سن۔ شاہ جہاں نے دربار وچ غیر اسلامی رسماں  
تے سجدہ تعظیمی ختم کیتا۔ اوہنے اپنے دربار وچ اسلامی تہواراں نوں منان دا چنگا آہر کیتا۔ پر بے لوک ادب خاص کر لوک کہانیاں  
تے اکھاں دا مطالعہ کیتا جائے تے پتہ چلدا اے کہ اوہ فوجی اہلکاراں تے بڑی سختی کرداسی تے نالے ایس گل داوی پتہ لگدا اے کہ  
اوہ بڑا رنگین مزاج سی تے اپنے حرم دیاں عورتاں دی پت خراب کرداسی۔ پنجابی لوک ادب نے اوہدی شخصیت دے دوواں  
پہلوواں نوں اگھیر کے سامنے رکھ دتا اے۔

## حوالے

1. Noor Ahmad Chishti, Tehqeeqate Chishti (Lahore: Al.Faisal, 2006)97.
2. Syed Muhammad Latif, Translator, Iftikhar Mehboob, Tareekh Punjab (Lahore: Takhleeqat, 2003)350.
3. Shaukat Mughal, Saraiki Akhan, Vol,1 (Multan: Jhok Publishers, 2005)17.

4. R.C Temple, The Legends of the Punjab, Vol,3, (Islamabad: Institute of Heritage, 1981)242.
5. R.C Temple,328-29.
6. R.C Temple,329
7. R.C Temple,329
8. Sanawar Chadhar, Lok Tawareekh (Lahore: Sanjh, 2008)55.
- 9.Saeed Bhutta, Raj Kahani (Lahore: Sanjh, 2013)96.
10. Saeed Bhutta,97.